

Ann-Malen Olsen

Taylor-systemet i Norge

Offentlig debatt i årene 1917-1929

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Andreas Dugstad Sanders

August 2024

Ann-Malen Olsen

Taylor-systemet i Norge

Offentlig debatt i årene 1917-1929

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Andreas Dugstad Sanders
August 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Rasjonell utnyttelse av arbeidskraften.....	2
Taylorisme og Arbeidsvitenskap	3
Taylorismen påvirker.....	3
Arbeiderbevegelsen og Taylor-systemet.....	4
Skepsis blant arbeidsgiverne	5
Konflikter i arbeidslivet	5
Det snakkes varmt om Taylorisme.....	6
Ingeniørene kom med Taylor-systemet til Norge	7
Lehmkuhl og Taylor-systemet.....	8
Splittet syn på arbeiderbevegelsen.....	9
Arbeiderbevegelsens sosialiseringkonferanse i 1919.....	10
“Taylorismens reisende misjonær”	11
Arbeiderbevegelsens tolkning av Taylor-systemet og rasjonalisering	12
Arbeiderne er late	14
Taylor-systemet om lønn.....	14
Arbeidsløshet, masseoppsigelser og uheldige sosiale konsekvenser	15
Amerikansk fagbevegelse, amerikanske bedrifter og Taylor-systemet.....	17
Zinkkompaniet i Odda	17
Kritikk av Taylor-systemet	18
Frihet, likhet, og broderskap	19
Støtte til Taylor-systemet	20
Rasjonaliseringsspørsmålet	21
Hvordan ble Taylor-systemet mottatt av norsk arbeidsliv i perioden fra 1917 til 1929?	23
Oppsummering.....	24
Litteraturliste.....	26
Aviser og tidsskrifter	27

Rasjonell utnyttelse av arbeidskraften

Flere strømninger kom fra USA over til Europa og Norge i perioden rundt 1920-tallet. En av disse var "Taylor-systemet". Furre(1991) gjør rede for at dette systemet var en oppskrift på en mer "rasjonell utnyttning av arbeidskraften". Det betydde at arbeiderne skulle yte mer i arbeidstiden. Man skulle få bort dødtid, hvilepauser, irrasjonelle og tidkrevende operasjoner, redegjør Furre(1991). Videre forklarer han at bedre planlegging var noe bedriftene skulle legge større vekt på. Tempoet på arbeidet økte, og produktiviteten skulle også øke betydelig, sier Furre(1991).¹ Ifølge Taylor-systemet må man vise arbeideren alle arbeidsteknikker, og bruke disse nøyaktig. Arbeideren skal arbeide like nøyaktig som maskinene, og man skal ha den militære disiplinen inn på arbeidsplassen, sier Madsen(1917).² Det økte arbeidstempoet og mer "rasjonaliserte" arbeidet, var det ikke alle arbeiderne som var i stand til å utføre. Noe som i verste fall førte til at de fikk sparken, og dermed ble arbeidsledig sammen med det tallrike antallet arbeidsledige i Norge, påpeker Furre(1991).³ Ved første øyekast, skulle man tro arbeiderbevegelsen motsatte seg et slikt system, som kunne føre til at folk mistet sitt arbeid.

Denne oppgaven baserer seg på nærlesing av bøker, aviser og tidsskrifter fra Norge, som omhandler Taylor-systemet. Det har blitt sett på hvordan taylorismen ble omtalt og tolket i perioden fra 1917 til slutten av 1920-tallet. Utgangspunkt for oppgaven er hvordan de ulike delene av arbeidslivet mottok systemet som gikk ut på en rasjonell utnyttning av arbeidskraften.

For å finne svar på dette, har det blitt utført søk i nasjonalbibliotekets aviser, tidsskrifter og bøker fra perioden. Det er benyttet søkeordene "taylorisme" og "Taylor-system". Av disse treffene, har flere treff blitt gjennomgått og analysert. Noen av disse treffene er ikke tatt med, da de manglet relevans for problemstillingen i oppgaven, som er; hvordan de ulike delene av norsk arbeidsliv tolket og mottok Taylor-systemet fra 1917 til slutten av 1920-tallet?

¹ Furre 1991:135

² Madsen 1917:11

³ Furre 1991:135

Taylorisme og Arbeidsvitenskap

Taylorisme var ikke alene om å være kilde til rasjonaliseringens idé- og vitenskapshistorie i Norge, påpeker Forràs(2015). Han redegjør for at vitenskapshistorikeren Anson Rabinbach skilte mellom europeisk arbeidsvitenskap på en side, og angloamerikansk taylorisme på den andre. Begge retningene delte en ambisjon om å modernisere industrien og øke den samfunnsmessige produktiviteten. Den europeiske arbeidsvitenskapen var mer akademisk og vitenskapelig orientert. Mens Taylorismen på sin side hadde utgangspunkt i erfaring fra fabrikker sett i et lederperspektiv, fastslår Forràs(2015).⁴ Taylorismens rasjonaliseringsbegrep kan dermed forstås nytteorientert og interessebetinget, sier Forràs(2015), og utdyper at den Europeiske arbeidsvitenskapen var forståelsesorientert og interessefri.⁵ Alfred Madsen påpekte i 1917 at Taylor tar standpunkt fra et arbeidskjøpers syn.⁶ Også i avisen *Bergens Social-Demokrat*, beskriver Aall (1923) et skille mellom taylorismen som ble utviklet i USA og den vitenskapelige arbeidsledelse. Videre står det at taylorismen på sin side gikk ut på bedre utnyttelse av den menneskelige arbeidskraften. Men det påpekes også at taylorisme som system hadde sine mangler som måtte rettes opp i, før det kunne benyttes her i landet.⁷ Mens i *Bergens Arbeiderblad* utgitt 8. september 1928, kan det tolkes slik at de ikke skiller like hardt mellom de to retningene, der er arbeidsvitenskap en ny gren av Taylor-systemet. I *Bergens Arbeiderblad* skrives det også at det lønner seg å lære de tayloriske tidsstadier og pensumsbestemmelser. Siden det er Taylors tidsstadier som er grunnlaget for Taylor-systemet, som amerikanerne kaller den vitenskapelige arbeidsledelse, og det er det som igjen har gitt støtet til vitenskapen om arbeidet, påpekes det til slutt.⁸ Uavhengig av hva Taylor-systemet kalles for, har det påvirket diskusjonen på 1920-tallet.

Taylorismen påvirker

Taylorismen har blitt ansett som en av de sterkeste ideologiske, interessepolitiske og kunnskapsmessige kildene til å forme kapitalistiske virksomheter, sier Halvorsen(1994).⁹ Arvid Hansen(1923) uttaler noe lignende i LO sin bok, *En Liten økonomisk haandbok*. Der blir det meddelt at det er amerikaneren Taylor som er fremst i rekken, blant dem som har hatt størst innflytelse på organisasjonen av de kapitalistiske bedriftene, skriver Hansen(1923).¹⁰

⁴ Forràs 2015:30

⁵ Ibid:31

⁶ Madsen 1917:14

⁷ Aall 1923:1

⁸ Bergens arbeiderblad 1928:9

⁹ Halvorsen 1994:2

¹⁰ Hansen 1923:109

Også på arbeidsgiverorganisasjonens side ble det proklamert at taylorismen hadde en sterk påvirkningskraft, dette i Aarflot og Rogstad(1919) sin bok *Industrilandet Norge*, utgitt i 1919. Her hevder Aarflot og Rogstad(1919) at entusiastiske tilhengere har erklært at Taylor-systemet er det mest epokegjørende på industriområdet siden fabrikkdriften og maskinkraft ble innført.¹¹

Taylorismen var kjent i Norge før 1920, påpeker Halvorsen(1994), og utdyper videre at både bedriftseiere, ingeniører og fagbevegelsen hadde satt seg inn i og drøftet Taylor-systemet. Systemet hadde likevel svak forbindelse til aktørene i arbeidslivet i Norge i perioden rundt 1920, mener Halvorsen(1994).¹² Den tyske dr. Roesler holdt en utredning om Taylor-systemet i arbeidsgiverforeningen Norges industriforbund. Dette møtet blir nevnt i *Norske Intelligenssedler*, 26. februar 1920. Her skrives det at hans utredning om Taylor-systemet ble hørt med interesse, men av et fåtallig publikum.¹³ Dette viser også til at det ennå ikke var blitt en voldsom interesse for Taylor-systemet i Norge blant arbeidsgiverforeningen, men at det var startet med å ha foredrag om temaet.

Som vi kan se nedenfor, var det de i arbeiderbevegelsen som allerede hadde trykket flere av taylorismens tanker til sitt bryst, mens andre igjen avviste dette systemet blankt.

Arbeiderbevegelsen og Taylor-systemet.

Selv om arbeidsgiverforeningen ikke hadde fått interessen for taylorisme opp blant sine medlemmer, hadde flere i arbeiderbevegelsen vist sin interesse overfor temaet. En av disse var Arbeiderparti-mannen Alfred Madsen. Madsen skrev et hefte allerede i 1917 om hva Taylor-systemet innebar, og i det mener Madsen selv at han beskrev Taylor-systemet kortfattet og nøkternt.¹⁴ Hftet tok utgangspunkt i Taylors bok: *The Principles of Scientific Management*. Boken til Taylor var i 1917 oversatt til tysk, men ikke til norsk, ifølge Madsen (1917) selv.¹⁵ En annen innenfor arbeiderbevegelsen som også viste sin interesse og begeistring for Taylor-systemet var advokat og tidligere arbeiderparti-formann Ludvig Meyer.¹⁶ Meyer ga ut en bok i 1917, med navn *Socialistisk beskatning og samfundsordning*. I denne uttrykte han tydelig begeistring for Taylor-systemet, ved å blant annet si at under den tayloriske organisasjonen ble

¹¹ Aarflot & Rogstad 1919:106

¹² Halvorsen 1994:15

¹³ Norske Intelligenssedler 1920:3

¹⁴ Madsen 1917:20

¹⁵ Ibid:6

¹⁶ Myrvang 1996:148

ingeniører og formenn mer lærere og hjelpere enn befaler.¹⁷ Til forskjell fra Meyer var Madsen på sin side er mer skeptisk til systemet. Madsen(1917) skriver at de som har arbeidet under Taylor-systemet eller lignende system, var enige om at under de kapitalistiske samfunnstilstandene som fant sted, så er det flere negative sider ved systemene enn det er positive sider ved det. Videre konstaterer Madsen(1917) klart at stimulering og “speeding up” burde det forbys fra enhver arbeidsplass.¹⁸Madsen og Meyer viser her at de har litt ulike syn på hvor hensiktsmessig det er å innføre Taylor-system, og videre kan man se at det også var delte meninger blant arbeidsgiverne.

Skepsis blant arbeidsgiverne

Madsen(1917) mente at, om Taylor-systemet viser seg å øke profitten for bedriften, vil nok bedriftseierne ønske dette systemet velkommen, og han påpekte også at de store kapitalistiske og industrielle bedrifter ikke drives av hensyn til befolkningen, og heller ikke for å gi arbeiderne inntekter. Bedriftene startes og drives hovedsakelig for å gi eierne mer profitt, poengterer han(1917).¹⁹ Halvorsen(1994) påpekte at det tradisjonelle lederskapet i begynnelsen var til hinder for taylorismens tankegang.²⁰ Og slik vi kan tolke avisutklippet i *Norske Intelligenssedler* over, var det et fåtall som møtte opp i arbeidsgiverorganisasjonens foredrag om temaet. Som Halvorsen(1994) poengterer, var det for ledelsen i bedrifter viktig å satse på de tradisjonene innenfor tariffsystemet som skapte arbeidsfred. Med et slikt system som taylorismen, var man redde for at kunne skape flere problemer enn det kunne løse, sier han videre(1994).²¹ Som man kan se under, var 1920 og tiden rundt en periode rammet av mye streik og uenigheter mellom arbeidsgivere og arbeidstakere.

Konflikter i arbeidslivet

Ved slutten av første verdenskrig, spredte arbeiderbevegelsen rundt i verden, skriver Furre(1991).²² I flere land hadde verdenskrigen ført til en radikalisering både innen fagbevegelsen og utenfor. Hele det politiske sentrum ble skjøvet mot venstre. Og i alle land økte medlemstallene i fagbevegelsen og i den politiske arbeiderbevegelsen, redegjør Maurseth (1987).²³ Videre sier Maurseth (1987) at norsk arbeiderbevegelse gikk inn i 1920 sterkere enn

¹⁷ Meyer 1917:64

¹⁸ Madsen 1917:21

¹⁹ Ibid:7

²⁰ Halvorsen 1994:18

²¹ Ibid:15

²² Furre 1991:120

²³ Maurseth 1987:21

noen gang, og var mer samlet enn på flere år.²⁴ Sandvik(2018) gjør rede for at lønnsoppgjøret i 1920 mellom arbeiderorganisasjonen LO og arbeidsgiverforeningen N:A:F. til slutt endte med tvungen voldsgift. Med voldsgiftdommen fikk arbeiderne lønnsforhøyelse, samt innført to ukers ferie med lønn. Fagbevegelsen ba om dette, og fikk omtrent det de krevde, påpeker Sandvik(2018).²⁵ Dette kan ha bidratt til at arbeidsgiverne ikke ønsket å tirre på seg arbeiderbevegelsen mer enn nødvendig. Og som Sandvik(2018) videre poengterer, ble samfunnet i Norge etter krigen mer delt, og det ble økt politisk polarisering. Det oppsto også større konflikter mellom arbeidsgivere og arbeidstakere, skriver Sandvik(2018).²⁶

Den radikale perioden som oppstod etter første verdenskrig, var dermed ikke åpen for eksperimentering på noe vis, men likevel forekom det spredte forsøk på å innføre taylorisme, ifølge Halvorsen(1994), og han mente dette ikke inspirerte til videre forsøk på å få innført et slikt system heller.²⁷ Halvorsen(1994) sier at for Norges del, fikk ikke taylorismen skikkelig inntog før på begynnelsen av 1920-tallet, da den ble brakt tilbake av studenter som hadde studert i USA. Det var ofte ingeniører som hadde blitt skolert etter Taylor-systemets prinsipper i Amerika, konkluderer Halvorsen(1994).²⁸

Det snakkes varmt om Taylorisme

I mellomkrigstiden arbeidet mange ingeniører med å gjøre taylorismens teori om arbeid kjent i Norge, sier Forràs(2015).²⁹ Men også andre yrkesgrupper snakket varmt om taylorisme. I *Bergens Aftenblad* mandag 21. mars 1921 ble det informert om at Hr. toldkontrollør Aall skulle holde foredrag om Taylor-systemet i foreningen for sosialt arbeid, på museet i Bergen samme kveld. Der skrives det at de fleste ikke forstår hvilken overordnet og gjennomgripende betydning Taylor-systemet ville ha medført i hele verdens samfunnsøkonomi. Videre påstås det at etter Hr. toldkontrollør Aalls foredrag om taylorisme, ville dette vekke særlig interesse både fra arbeidstakere og arbeidsgivere.³⁰ Arbeidsgiverorganisasjonene forsøkte å få oppmerksomhet rundt Taylor-systemet. Dette blant annet ved at L.D. Aarflot, som var administrerende direktør i Norges industriforbund, og N.W. Rogstad som var kontorsjef i Bergverkenes landssammenslutning, sammen ga ut en bok som omhandlet industrien i Norge

²⁴ Ibid:27

²⁵ Sandvik 1918: 126 & 192

²⁶ Ibid:176

²⁷ Halvorsen 1994:15

²⁸ Ibid:15

²⁹ Forràs 2015:29

³⁰ Bergens Aftenblad 192:6

(*Industrilandet Norge*). Her hevder de at særlig en bevegelse har i de senere år vakt oppsikt, og dette var rasjonell arbeidsledelse. Bevegelsen ble utviklet av amerikaneren F.W. Taylor, og dette systemet er også oppkalt etter ham, gjør de rede for.³¹

Videre skriver Aarflot og Rogstad(1919) at systemets hensikt er å organisere arbeidskraften i forskjellige deler av næringslivet sånn at man unngår sløseri med energi, og samtidig oppnår den største mulige produksjonen. Et viktig moment i dette systemet er å stimulere arbeidsgleden og arbeidernes tilfredshet med livet, mener Aarflot og Rogstad(1919).³²

Som en nødvendig følge av dette systemet melder det seg et behov for å velge skikkede personer for særskilte arbeider, konstaterer Aarflot og Rogstad(1919). Og i desto større grad man gjennom rasjonell arbeidsledelse innfører forandringer på grunn av at individets arbeide blir mer innviklet, blir det i desto større grad viktig å studere hver arbeiders anlegg, utholdenhet og intelligens, dette for å finne ut hvilken person som passer best på ulike steder i bedriften, bemerker Aarflot og Rogstad(1919).³³

Som vist til var det flere yrkesgrupper som var opptatt av Taylor-systemet, samt arbeidsgiverorganisasjoner som forsøkte å vekke entusiasme for temaet. Likevel er det i litteraturen de høyreorienterte ingeniørene som har fått æren for å ha fått fart på taylorismen i Norge. Halvorsen (1994) beskriver at ingeniørene som hadde studert i USA tok med seg budskapet hjem og "hadde presteskapets vilje til å forkynne den nye læren".³⁴ At ingeniørene og andre yrkesaktive dro rundt og forkynte sin lære om taylorisme ble ikke alltid tatt like godt imot, og i *Indlandsposten*, 7. november 1922 påstås det at begrepet er blitt forkludret av den ivrige propaganda som fant sted. Det skrives at det er rimelig at Taylor-systemet som slagord går ut av diskusjonen, og påpekes videre at det i virkeligheten ikke har vært interesse fra arbeidsgivernes side for å innføre dette systemet. Likevel har det fra folk som står langt unna bedriftslivet, vært utført en så ivrig propaganda for å få innført dette, at begrepet har blitt forkludret, skrives det i *Indlandsposten*.³⁵

Ingeniørene kom med Taylor-systemet til Norge

Selv om det var laber interesse, og til tider direkte avvisning av systemet, dro ingeniørene ut for å informere andre om hva de hadde lært i USA. Under rasjonaliseringsbevegelsen sin fane

³¹ Aarflot & Rogstad 1919:105-106

³² Ibid:105-106

³³ Ibid:106

³⁴ Halvorsen 1994:16

³⁵ Indlandsposten 1922:1

begynte Taylor-ingeniørene å banke på fabrikkportene utover 1920-tallet, sier Halvorsen(1994), og tillegger at de gjorde det for å forkynne sin lære om Taylor-systemet og dets tankegods. De ønsket først og fremst i konsulentrollen å utfordre den patriarkalske lederen, påpeker han.³⁶Kravet var ifølge Halvorsen(1994) at den gamle arbeidsherren måtte slutte å sitte på kommandobroen å styre bedriften via ropert, men vike plassen for organisatoren.³⁷

Av disse ingeniørene som var forkjempere for Taylors lære og rasjonalisering i Norge er Joakim Lehmkuhl og Alf Tjersland nevnt. Begge disse sto for en moderniseringslinje overfor det tradisjonelle patriarkalske lederskapet i bedriftene. Det vil si profesjonalisering og byråkratisering av bedriftsorganisasjonen, sier Halvorsen(1994).³⁸

I den krevende økonomiske situasjonen for bedriftene, lyktes det dem ikke å presse arbeidernes lønninger langt nok ned med organisatoriske virkemidler, ifølge Halvorsen(1994). Tjersland argumenter, både på økonomisk og teknologisk grunnlag, for at tariffsystemet som fagbevegelsen hadde kjempet frem, måtte vike, forklarer Halvorsen (1994).³⁹ Tjersland fremmet en strategi som skulle minske fagbevegelsens innflytelse, både når det kom til lønnsfastsettelse og foretaksstyring. På denne måten skulle foretaket endres fra å være en arena bygget på sosiale kontrakter, til å bli et lederstyrt produksjonsselskap. Han mente at bedriften måtte forkaste de sosiale interessene som tappet bedriften økonomisk, til fordel for å basere seg på ny teknologi og rasjonalisering, redegjør Halvorsen (1994).⁴⁰

Lehmkuhl og Taylor-systemet

Den andre ingeniøren som får ære for å ha fått fart på taylorismen i Norge er Joakim Lehmkuhl, som i 1920 ga ut boken *Rationell arbeidsledelse: en oversigt*. Boken skulle være et opplæringsverk i *scientific management* for både arbeidere og næringslivsledere, sier Myrvang(1996).⁴¹

Lehmkuhl mener at Frederick Taylor ga en utmerket definisjon på hva rasjonell arbeidsledelse er. Lehmkuhl(1920) er tydelig på at rasjonell arbeidsledelse ikke er en effektivitetsanordning, eller et nytt system for å beregne kostnader, og at det ikke er et overvåkningssystem over

³⁶ Halvorsen 1994:16-17

³⁷ Ibid:17

³⁸ Ibid:18

³⁹ Ibid:18

⁴⁰ Ibid:18

⁴¹ Myrvang 1996:146-147

arbeideren. Han hevder at rasjonell arbeidsledelse ikke er tidsovervåkning eller bevegelsesanalyse, men derimot at Taylor-bevegelsens fundamentale grunnprinsipp er en fullstendig endring i arbeidernes syn på sine plikter, sine medarbeidere, sitt arbeid og sine ingeniører.⁴² På den annen side, sier Lehmkuhl(1920) også at det i tillegg innebærer en omveltning av ledelsens begreper, og på direktøren og ingeniørens syn på sine medarbeidere, sitt arbeid og sine arbeidere.⁴³

Ifølge Myrvang(1996) ønsker Lehmkuhl med Taylor-systemet å dele opp arbeidsstyrken i individer, og undergrave de kollektive avtaler arbeiderbevegelsen hadde fremmet, og ikke bare “mekanisere” arbeideren. Han så videre for seg at arbeiderne skulle få påvirkning gjennom å få “andel i ledelsen” , i stedet for påvirkning gjennom fagorganisasjonen, bemerker Myrvang.⁴⁴ Lehmkuhl(1920) skriver videre i sin bok at den alminnelige mening er at arbeidsgivers og arbeidstakers interesser skal være antagonistiske, og at ekte rasjonell arbeidsledelse innebærer at begge parters interesser er de samme. Velstand for arbeidsgiveren skal også ledsages av gode kår for arbeideren. Det skal være mulig å betale høy lønn, og samtidig ha lave produksjonskostnader, påstår Lehmkuhl(1920).⁴⁵

Splittet syn på arbeiderbevegelsen

Både Lehmkuhl og Tjersland var opptatt av å få svekket den kollektive innvirkningen fagbevegelsen hadde, sier Halvorsen(1994), og skriver videre at i kampen mot fagbevegelsen opprettet ingeniørene en allianse med det tradisjonelle lederskapet, og at dette lederskapet ellers var til hinder for både taylorismens tankegang og gjennomføringen av systemet.⁴⁶

Som Furre(1991) poengterer var fagorganisasjonen en maktfaktor i arbeidslivet, og dermed også i samfunnslivet.⁴⁷ Det var litt ulike syn på arbeiderbevegelsen på 1920-tallet i ulike deler av samfunnet. Dermed førte taylorismen til en splittelse innen den kapitalistiske strukturen mellom det tradisjonelle (patriarkalske) lederskapet og det byråkratiske lederskapet, hevder Halvorsen(1994).⁴⁸ Også Alfred Madsen viser noe misnøye med fagbevegelsen, dette i *Programskrift for Den norske fagopposition*, som han også ga ut i 1917. Her skriver Madsen(1917b) at den reformistiske fagbevegelsen har lagt all vekt på en forbedring av

⁴² Lehmkuhl 1920:15

⁴³ Ibid:15

⁴⁴ Myrvang 1996:147

⁴⁵ Lehmkuhl 1920:17

⁴⁶ Halvorsen 1994:18

⁴⁷ Furre 1991:59

⁴⁸ Halvorsen 1994:18

arbeiderens kår innenfor rammen til kapitaliststaten, men at den spiller på lag med den kapitalistiske stat, dyrtiden, arbeidsgiverforeningen og Taylor-systemet.⁴⁹

Det blir tydelig at taylorismen og dens tanker førte til splittelse innad i arbeiderbevegelsen. En annen ingeniør hadde nemlig allerede i 1919 talt taylorismens sak på arbeiderbevegelsens sosialiseringskonferanse.

Arbeiderbevegelsens sosialiseringskonferanse i 1919

Ingeniøren som hadde talt taylorismens sak på arbeiderbevegelsens konferanse, *Socialisering under debat: sosialiseringskonferansen i Kristiania*, i november 1919, var arbeiderpartimannen Haavard Langseth (senere NKP medlem). På konferansen sier han direkte at bedriftsledelsen må legges om på vitenskapelig basis, og at Taylor-systemet må benyttes til dette. Videre utdyper han at under de nåværende produksjonsforhold møter systemet på motstand fra arbeiderne, dette fordi systemet benyttes til å øke profitten, men ikke til å øke felles samfunnsinteresser.⁵⁰

Langseth påstår at i en sosialisert industri vil det være i alles interesse å anvende dette systemet.⁵¹ Langseth forklarer også at det var mange sosialister i Tyskland som avviste Taylor-systemet, da de mente det førte til overanstrengelse for arbeiderne, da intensiteten på arbeidet økte. Men han hevder at fordelene med Taylor-systemet var at Taylor hadde vitenskapelig funnet ut hvor høy intensitet som kunne benyttes uten at det førte til overanstrengelse for arbeiderne.⁵²

I Langseths foredrag på denne konferansen viser han tydelig at han er for å få innført systemet, men det var noe laber interesse for dette blant dem som mottok hans budskap.

Ole O. Lian er den som først kommenterer Langseths uttalelser, med å si at han har liten tro på at man kan forme arbeidslivet om etter vitenskapelige metoder, og at det vil være menneskelige momenter som står i veien for å få innført et slikt system. Videre sier Lian at han for øvrig slutter seg til innlederen, og at vi skal erindre at forslaget inneholder forslag om lønn etter prinsipper, som før har blitt motarbeidet av fagbevegelsen. Lian er noe tvetydig, og sier at han ikke ønsker at vi skal bekjempe dette, men ønsker at vi diskuterer det nøye, før det

⁴⁹ Madsen 1917b:10-11

⁵⁰ Socialisering under debat:19

⁵¹ Ibid:19-20

⁵² Ibid:20

blir tatt et bestemt standpunkt til disse lønnsprinsipper systemet legger opp til.⁵³ En som er mer tydelig i sine meninger om taylorisme er Harry Nilsen. Han sier rett ut at Taylor-systemet byr ham imot, og at han vil kjempe det med nebb og klør for at det ikke skal bli innført.

Videre uttrykker Nilsen glede over å ikke ha blitt en maskin, og sier at den store feilen ved produksjonslivet er at det sløver hjernen, og dermed bruker man krefter på å ta seg sammen.⁵⁴

Videre uttaler Rick. Hansen seg om saken, og mener at Taylor-systemet ikke trengs å brukes lengre enn det er forenlig med arbeiderbevegelsens interesser. Han utdyper videre at arbeiderne arbeider stort sett allerede under et Taylor-system. Systemet er tungvint sånn som det er nå, og vi må derfor forsøke å få innført de vitenskapelige metoder i stedet, sier Hansen avslutningsvis.⁵⁵

Som vist, viser noen i arbeiderbevegelsen interesse for det lønningssystemet som Taylor-systemet står for, men Ellefsen derimot, sier at detaljspørsmål om lønningsmåten og Taylor-systemet kan vi bare la ligge.⁵⁶

Til slutt sier J. Larsen at vi ikke behøver Taylor-systemet, men tvert imot er det vi trenger kortere arbeidstid.⁵⁷

På sosialiseringskonferansen kan vi se at deltakerne har noe splittet syn på Taylor-systemet, og det Langseth sa vakte ikke voldsom begeistring fra de andre deltakerne. Men dette viser at det øverste sjiktet av arbeiderbevegelsen ikke var entydig positiv eller negativ, og at det var oppstått en debatt rundt temaet også i det øverste sjiktet av arbeiderbevegelsen.

“Taylorismens reisende misjonær”

Selv om mottakelsen på Langseths utredning om taylorisme var laber blant flere av deltakerne på konferansen, hadde som tidligere nevnt, andre i toppsjiktet blant arbeiderbevegelsen vist interesse og positivitet knyttet til systemet. Myrvang(1996) påpeker at den av arbeiderbevegelsens toppsjikt som ledet an blant Taylor-entusiastene, var advokaten Ludvig Meyer. Han gikk så langt at han utpekte seg selv som “taylorismens reisende misjonærer blant den norske arbeiderbevegelsen” ifølge Myrvang(1996).⁵⁸ Meyer(1917) beretter i sin bok *Socialistisk beskatning og samfundsordning* at det i Norge er en dyktig ungdom som nå søker

⁵³ Ibid:25

⁵⁴ Ibid:28

⁵⁵ Ibid:29-30

⁵⁶ Ibid:30

⁵⁷ Ibid:32

⁵⁸ Myrvang 1996:148

seg til studier innen handel og industri. Han konstaterer videre at studentene ikke mangler "det alminnelige grunnlag, men den særskilte trening."⁵⁹ Denne treningen foreslår Meyer(1917) de må skaffe seg ved å oppholde seg i land eller virksomheter som arbeider etter en mer rasjonell plan. Videre befaler Meyer(1917) at regjering og storting må sørge for stipend til dem som har ønske om å få seg en slik spesialutdanning.⁶⁰

I 1917 skrev Ludvig Meyer også et innlegg som heter *Om Taylorsystemet*, dette publiseres i Stavanger Aftenblad, 21. april 1917. Her skriver Meyer at systemet medfører at man kan få utført det samme arbeidet, med langt færre folk enn tidligere. Det er også klart at man beholder de mest skikkede arbeiderne, så får de andre settes til arbeid de er mer skikket for. Videre skriver han at det har blitt hevdet fra arbeidernes side at dette medfører arbeidsløshet. Dette kan resultatet være, hvis systemet gjennomføres på en hensynsløs måte. Da kan Taylor-systemet ende opp til å bli til en forbannelse i stedet for en velsignelse. Arbeiderne må i så måte være våken i oppstarten av systemet, påpeker han.⁶¹

Det er ikke bare Mayer som er tydelig positiv til Taylor-systemet, Aall(1923)viser også at andre deler av venstresiden i norsk politikk er begeistret. Her skriver han at samfunnet har en livsinteresse, spesielt i disse vanskelige tider, å ha en størst mulig produksjon, derfor har også samfunnet interesse av den vitenskapelige bedriftsledelse.⁶²

Arbeiderbevegelsens tolkning av Taylor-systemet og rasjonalisering

I LOs bok: *En liten økonomisk haandbok*, skriver Arvid Hansen(1923) at Taylor-systemet hadde særlig krav på deres oppmerksomhet. Han skriver at Taylor forsøker å vise at det ikke bare skal tjene bedriftseiernes interesse, ved kun å øke profitten, men at anvendelsen av hans grunnprinsipper også tjener til samfunnets beste.⁶³ Ifølge Aall(1923) er kjernen i Taylor-systemet en bedre utnyttelse av menneskelige arbeidskraft. Dette skulle gjøres ved en forenkling av arbeidernes bevegelser, for deretter å oppnå hurtigere bevegelser, og dette skulle også føre til høyere lønn for arbeiderne, ifølge Taylor, hevdes det.⁶⁴ Alfred Madsen(1917) formulerte at en viktig forutsetning for å kunne øke arbeidsytelsen, var å finne den absolutt høyest mulige ytelsen til arbeideren.⁶⁵ Videre sier Madsen(1917) at det er viktig at arbeidet

⁵⁹ Meyer 1917:56

⁶⁰ Ibid:56

⁶¹ Meyer 1917b:7

⁶² Aall 1923:4

⁶³ Hansen 1923:109

⁶⁴ Aall 1923:1

⁶⁵ Madsen 1917:10

skal gå glatt fra hånden.⁶⁶ Aall(1923) sa at i virkeligheten hadde Taylor rett i sine anstrengelser for å få øke produksjonen ved bedre utnyttelse av de fysiologiske og psykologiske lover, ettersom produksjonsøkningen er både i samfunnets, arbeidernes og driftslederens interesse.⁶⁷

Derimot er de noe mer negative til taylorisme i *Arbeidermagasinets fremmedorbok* utgitt i 1928, der systemet defineres som slaveri. I fremmedorboken påstås det at i de kapitalistiske landene blir Taylor-systemet et vitenskapelig slavedriversystem. Taylor-systemet forklares som et amerikansk system for utnyttelse av arbeidskraften etter vitenskapelig utregnede metoder, der det beregnes slik at en arbeiders bevegelse ved maskinen skal være minst mulig, dermed blir kraftforbruket for å kunne øke tempoet tilsvarende.⁶⁸

I avisen *Iste Mai*, utgitt 30. januar 1923 skrives det at Taylor-systemet er et system som er bygget etter vitenskapelige studier. Dette systemet bygger på å avskaffe enhver unødvendig bevegelse for å spare tid. Så påpeker *Iste Mai* at det vil føre til at arbeideren vil bli et mekanisk menneske som må gjøre et visst antall bevegelser hver dag.⁶⁹ Eller som Madsen(1917) forklarte det, skulle man ifølge Taylor-systemet vise arbeideren alle arbeidsteknikker, og få arbeideren til å bruke disse nøyaktig. Arbeideren skal arbeide like nøyaktig som maskinene, og man skal ha den militære disiplin inn på arbeidsplassen, påpekte Madsen(1917).⁷⁰

Også Hansen(1923) sier noe om dette i LOs økonomihåndbok. Der fremheves det at Taylors påstand er den, at det i bedriftens organisasjon er store muligheter til å spare inn på produksjonsutgiftene. Denne besparelsen skulle så oppnås ved å anvende de nye organiseringsmetodene på hvert enkelt trinn av arbeidsprosessen, og dermed kunne produktets produksjonskostnad senkes slik at fortjenesten kunne stige, sier Hansen(1923). Med Taylors metoder skal selve arbeidernes ytelse økes, men ikke for at han anstrenger seg mer enn før. Videre skriver han at produktene blir billigere for arbeidsgiveren, uten at arbeidernes gjennomsnittsfortjeneste behøver å senkes.⁷¹

⁶⁶ Ibid:14

⁶⁷ Aall 1923:1

⁶⁸ Langset 1928:94

⁶⁹ Iste Mai 1923:1

⁷⁰ Madsen 1917:11

⁷¹ Hansen 1923:110

Arbeiderne er late

Alfred Madsen skriver dessuten at det kan bemerkes at Taylor tar standpunkt fra en arbeidskjøpers syn. Etter Taylors mening er alle arbeidere lathanser, som forsøker å skulke seg fra arbeidet, påpekte Madsen(1917).⁷² At Taylor så på arbeiderne som late, får vi også et inntrykk av på slutten av 1920-tallet, da skriver Sverre Krog uttaler at “Efter amerikansk skikk, var det nemlig arbeiderne som bestemte hastigheten på maskinene, og denne blev efter Taylors mening holdt så lav at der knapt blev utført mer enn halvparten av en god dagsytelse”.⁷³

Vi kan også se andre kommentarer om latskap, som at Knut Austand peker på at man i Norge er late. Han skriver 12. desember 1929 i *Aftenposten* at i Amerika benytter de akkord, og han fremmer at det ikke finnes et land i verden som er like arbeidseffektive som de er i USA. Dessuten utdyper Austand at i USA blir det også snakket med stolthet om hvor effektive og lønnsomme de er. Det blir i Amerika grunnlagt en velstand og kapitaldannelse som verden aldri har sett maken til før, konkluderes det etterpå av Austand(1929). Før det poengteres at Taylor-systemet har bidratt til en streben etter å høyne arbeidseffektiviteten. Men her i Norge, kan det se ut til at man vil arbeide så lite som mulig. Det krangles og klages ofte, men det er ingen som våger å sette opp dampen, påstår Austand(1929) til slutt i *Aftenposten*⁷⁴.

At det ble klaget ofte, gjorde det også mot arbeiderne og fagbevegelsen, det kan vi se i *Nordlandsposten* 08.01.1920, da de skriver at det er arbeidet som skaffer brød og økonomiske verdier, som videre er grunnlaget for den enkeltes og hele samfunnets velstand. Videre pekes det på at dette er så elementære sannheter, at man skulle tro at alle erkjente det. Avslutningsvis fremheves det at: “Det virker derfor trist og nedslaaende, at se folk, som burde forstaa bedre, i slike tider vifte med nye streiketrusler for at presse lønningerne høiere op og arbeidstiden ned.”⁷⁵ Det var ikke bare *Nordlandsposten* som var opptatt av lønnens størrelse, som vi kan se nedenfor var dette noe også arbeiderbevegelsen også viste sin interesse for.

Taylor-systemet om lønn

Som tidligere redegjort for, var det flere på sosialiseringskonferansen i 1919 som var interessert i det Taylor-systemet hadde å si om arbeidernes lønn. Dette viste også Alfred Madsen interesse for to år tidligere, i sitt hefte om Taylor-systemet. Dette ga han uttrykk for

⁷² Madsen 1917:14

⁷³ Krogh 1928:2

⁷⁴ Austand 1929:10

⁷⁵ Nordlandsposten 1920:1

ved å meddele at Taylor hadde et interessant syn på lønnens størrelse.⁷⁶ Ifølge Madsen(1917) mente Taylor at lønnen arbeideren får, ikke måtte bli alt for høy, fordi tjener arbeideren for mye, resulterer det i at arbeideren begynner å rangle. Tjener arbeideren for lite derimot, mistes lysten til å utføre arbeidet. Videre hevdet Madsen(1917) at den høye grensen for hva en arbeider kan tjene, er satt til å være 60 prosent høyere enn nåværende lønn.⁷⁷ På sosialiseringskonferansen uttrykte Lian at det måtte tenkes over og diskuteres om forslaget knyttet til arbeidslønn etter prinsippene taylorismen sto for. Mens Ellefsen under samme diskusjon mente at detaljspørsmål om lønningsmåten og Taylor-systemet skulle man la ligge.⁷⁸ Madsen(1917) poengterte at Taylor-systemet innebar at arbeideren skulle betales og behandles godt, dette for å omgjøre treghet til arbeidsglede.⁷⁹

Også Aall(1923) gjør et poeng ut av lønn, og skriver at Taylors forutsetning for arbeidernes økte produksjonsytelse, var at det skulle medføre at arbeideren også fikk høyere lønn, men konkluderer videre med at denne forutsetningen blir i stor utstrekning utelatt.⁸⁰

Det største og viktigste spørsmålet ved taylorismens økonomiske fremgang, er om den fører til sosial fremgang, påpeker Madsen(1917). Han sier at det nytter lite med vitenskapelige fremskritt, når disse fører til fattigdom, og i tillegg er et middel for å undergrave arbeiderklassens sunnhet, gjøre deres liv bittert, og som han skriver gjøre mennesket uselvstendig, og til "viljeløse automater i produksjonens tredemølle".⁸¹

Den største faren med Taylor-systemet er at det fører til konkurranse mellom arbeiderne som fører til at de går ned i lønn, blir arbeidsledige og at det blir splittelse mellom arbeiderne, poengterte Madsen(1917), før han hevdet at arbeiderklassens håp om økt rikdom ikke ligger i Taylor-systemet, håpet, mente han ligger i sosialismen.⁸²

Arbeidsløshet, masseoppsigelser og uheldige sosiale konsekvenser

Som Alfred Madsen(1917) så fint uttalte: "Menneskene arbeider for at leve – og *maa* arbeide, hvis de ønsker at leve."⁸³ Om en arbeidsgiver startet med "speeding up"-systemet, mente Madsen(1817) at de andre arbeidsgiverne også ville følge etter på grunn av konkurransen

⁷⁶ Madsen 1917:14

⁷⁷ Ibid:14

⁷⁸ Socialisering under debat:25 & 30

⁷⁹ Madsen 1917:14

⁸⁰ Aall 1923:1

⁸¹ Madsen 1917:20-21

⁸² Ibid:23-24

⁸³ Ibid:3

mellom bedriftene. Om ikke da arbeiderne gjorde noe med det, som fikk nøytralisert systemets virkning, vil det fort kunne oppstå sosial elendighet, poengterte Madsen(1917).⁸⁴ Furre(1991) skriver at tiden bar preg av krise, noe som preget både politikk og samfunnsliv. Ulike grupper i samfunnet vernet om sine interesser mot den økonomiske krisen, og klassemotsetningene ble også hardere.⁸⁵ Mye av arbeidsløsheten hadde sammenheng med store ungdomskull, rasjonalisering av produksjonen, heller enn produksjonsnedgang og tekniske fremskritt, forklarer Furre(1991).⁸⁶ Madsen(1917) poengterte at med mer ytelse som skyldes bedre arbeidsteknikker, på grunn av Taylor-systemet, kunne dette føre til at nasjonens velstand økte. Men på den annen side påpekte han videre at det samtidig hadde uheldige sosiale konsekvenser. De uheldige konsekvensene innebar at det kunne bli en større mengde arbeidsløse, hjemløse og prostituerte, sier Madsen(1917).⁸⁷ Noe av dette kan vi se at Furre(1991) bekrefter, da han som vist over forklarte at rasjonalisering av produksjonen var en av årsakene til arbeidsløshet. Også i avisen *Alarm* utgitt 25. februar 1928 retter de en finger til rasjonalisering og taylorisme som årsak til massearbeidsledighet. De skriver at en permanent arbeidsløshetsarme er fremskapt av rasjonalisering av industrien, fordisme og taylorisme. Dessuten hevdes det i artikkelen at i Europa er det Tyskland som har vært i spissen for rasjonalisering av industrien. Rasjonaliseringen skulle bli en fordel for arbeiderne, trodde arbeiderne. Så utdyper de at en tysk nasjonaløkonom redegjør for at tyskerne har 40 prosent lavere levestandard nå enn før krigen. Arbeidsgiverne vil ha unge arbeidstakere de kan forbruke, og arbeidere over 40 år utelukkes, skriver *Alarm*.⁸⁸ Madsen(1917) antydte også at Taylor-systemet kunne være en pådriver for at noen ble holdt utenfor arbeidslivet. Han forklarte at om man ikke klarer å utføre sitt arbeid korrekt, fordi man mangler krefter og energi, og dermed ikke klarer å følge det jaget Taylor-systemet etterstreber, skal man få sparken ifølge systemet.⁸⁹ Madsen(1917) peker på at de sosiale konsekvensene, som særlig de med kroppsarbeid blir rammet av, var grunnen til at så mange amerikanske arbeidere protesterte mot Taylor-systemet.⁹⁰

⁸⁴ Ibid:22

⁸⁵ Furre 1991:124

⁸⁶ Ibid:134

⁸⁷ Madsen 1917:19-20

⁸⁸ *Alarm* 1928b:1

⁸⁹ Madsen 1917:14

⁹⁰ Ibid:20

Amerikansk fagbevegelse, amerikanske bedrifter og Taylor-systemet

Som vi kan se er det tydelig at Madsen(1917) var bevisst på at den amerikanske arbeiderbevegelsen hadde skepsis til Taylor-systemet. Madsen(1917) kommenterte at det i avisene i Amerika, spesielt i New York, blir taylorisme negativt omtalt av "American Federation of Labour". Mens han påpeker at Taylor-systemet fra arbeidsgivers side i samme avis ble omtalt med entusiasme.⁹¹ At arbeidsgiversiden i USA var positive til taylorisme får vi også inntrykk av i *Bergens Social-Demokrat*, der Aall(1923) skriver at ideen om en bedre utnyttelse av arbeidskraften, for dermed å oppnå større produksjon, som igjen kunne føre til større utbytte, ble godt mottatt av bedrifter i USA.⁹²

Myrvang(1996) bekrefter også at den organiserte arbeiderklassen i Amerika ikke tok like godt imot systemet som Taylor forsøkte å innføre. Myrvang(1996) forklarer at det ble møtt med sabotasje da det først ble forsøkt innført, og at Taylor i tillegg fikk dødstrusler etter at han startet med å innføre systemet.⁹³ Alfred Madsen oppfordrer også arbeiderne i Norge til sabotasje, dette uttrykker han i *Programskrift for Den norske fagopposisjon*, som er utgitt i 1917. Her poengterer Madsen(1917b) at arbeiderne må mot kapitalismens forsøk på å utvide arbeidstiden og øke arbeidstempoet med Taylor-system, forsøke på å få ned arbeidstiden med direkte aksjon, og ved organisasjonsmessig sabotasje.⁹⁴

Den amerikanske fagbevegelsens mistro til Taylor-systemet, var ikke overraskende med tanke på systemets sterke motstand mot fagorganisering, mener Myrvang(1996).⁹⁵ Som tidligere vist var det ikke alle på toppen i fagbevegelsen som motsatte seg Taylor-systemet, noen snakket også varmt om det, dette til tross for at arbeiderbevegelsen i andre land viste sin misnøye. Men hvordan arbeiderbevegelsens elite mottok Taylors budskap, gjenspeiler ikke nødvendigvis den gjengse mottakelsen blant arbeiderne. Videre skal vi se på et eksempel der arbeiderne i en bedrift i Norge motsatte seg innføringen av Taylor-systemet.

Zinkkompaniet i Odda

Ved zinkkompaniet i Odda motsatte arbeiderne seg innføringen av Taylor-systemet ved bedriften, dette skrives det om i *Bergens Arbeiderblad*, 18. september 1928. I avisen skriver de at for omtrent to måneder siden begynte Zinkkompaniet i Odda å innføre det såkalte

⁹¹ Ibid:16-17

⁹² Aall 1923:1

⁹³ Myrvang 1996:144

⁹⁴ Madsen 1917b:61

⁹⁵ Myrvang 1996:145

Taylor-systemet. Eller premiesystem, om du vil, poengteres det i *Bergens Arbeiderblad*, før det skrives at arbeiderne bestred bedriftens rett til å innføre en slik ordning. Arbeiderne hevdet at systemet bedriften ville innføre var i strid med gjeldende tariff-prinsipp. Videre skrives det at bedriften ga seg, og lovte skriftlig beklagelse til arbeiderne.⁹⁶

Striden på Zinkkompaniet, ble også kommentert i *Alarm*, 6. oktober 1928, der det ble publisert et leserinnlegg om situasjonen. Truls skriver at han skal fortelle noe om Zinken i Odda, det er at det for om lag to måneder siden dukket det opp et nytt akkordsystem på arbeidsplassen i Odda. Dette systemet, som de fleste arbeiderne har hørt navnet på, nemlig Taylor-systemet, har nå blitt omdøpt av arbeidskjøperne, sier Truls, til et navn som er mer pyntelig. Det nye navnet de har gitt systemet er "Rowan system". Han påpeker at enten det heter Taylor- eller Rowan-system, så ville ikke arbeiderne ved Zinken ha noe med det å gjøre. Dessuten konstaterer han at det viser seg på Zinken, som alle andre plasser hvor det er enighet mellom arbeiderne, at de oppnår det de vil. Når arbeiderne står sammen, har man alt og vinne og ingenting å tape, hevder Truls i innlegget.⁹⁷

Som vi her har sett ble implementering av Taylor-systemet møtt med motstand på Odda, og vi skal se at arbeiderne der ble møtt med forståelse, og ikke var alene om å være skeptiske til systemet.

Kritikk av Taylor-systemet

Dette er i tråd med hva Aall hevdet, fem år tidligere i 1923, da han i *Bergens Social-Demokrat* hevdet at Taylor-systemet var blitt en metode for kun å øke arbeidstempoet, som medførte et press på arbeidsytelse og arbeidskraft. Han gjorde videre et poeng ut av at det derfor ikke er rart at arbeiderne satte seg imot systemet, og at det raskt ble brakt i vanry.⁹⁸ Selv om systemet var brakt i vanry, ble det forsøkt å snu det negative synet arbeiderne hadde.

Dette nevner Hansen(1923), når han skriver at etter krigen, med kapitalen i flere land, særlig i Tyskland, begynte å se etter utveier for å klare seg i den voldsomme konkurransen, begynte spørsmålet om innføringen av taylor-systemet å øke. Det ble sett på hvilke midler man kunne ta i bruk for å bekjempe motstand fra arbeidernes side mot innføringen.⁹⁹

Aall(1923)poengterer at Taylor-systemet var kommet i bakevje, på grunn av arbeidsgivernes

⁹⁶ Bergens Arbeiderblad 1928b:1

⁹⁷ Alarm 1928:4

⁹⁸ Aall 1923:1

⁹⁹ Hansen 1923:109

driftsmetoder, som førte til at systemet var blitt forhatt av arbeiderne.¹⁰⁰ Det var ikke bare forhatt av arbeiderne i industrien, også andre viste sin forbeholdenhet. Avisen *Dagen* skrev i 1922 at det ble utsendt en redegjørelse for planen om et institutt for arbeidsteknikk på universitetet i Kristiania. I forbindelse med dette henvendte avisen seg til bestyreren av institutt for havforskning, professor Hellan Hansen. Professoren uttalte til avisen at han har studert Taylor-systemet i Amerika, men det ikke tiltalte ham. Videre sier professoren at systemet i sin tid var en motesak, men flere har i ettertid begynt å agere. Dessuten påpeker han at det kan oppnås, og har blitt oppnådd, visse fordeler ved bruk av arbeidsteknikk, men at det i det lange løp ikke lønner seg å gjøre mennesker om til automater. Han avslutter med å si at hele ideen med et institutt for arbeidsteknikk, er forvrølet.¹⁰¹

Frihet, likhet, og broderskap

I avisen *Fimarken*, som hadde slagordet “Frihet! Likhet! Broderskap!” på forsiden, ble det utgitt en artikkel av N. A. Grjedeskoi, som var oversatt fra russisk til norsk av E. Wessel. Den norske oversettelsen ble utgitt 9. april 1921, og her står det skrevet at under kapitalismen ble Taylor-systemet fordervet og fordreid, slik at det viste sine mangler. Likevel hadde systemet både begeistrede forkjempere og skarpe motstandere som støttes av motviljen hos det arbeidende folk. Videre påstås det at arbeideren la hindringer i veien for innføring av systemet, og at arbeiderforeningene reiste seg opp mot den, da det i de kapitalistiske samfunn var lite gevinst for arbeideren og samfunnet, mens kapitalisten ble fylt til randen med gull. Det ble også poengtert at hvis arbeideren oppnår å bedre sine kår et hakk, mens kapitalisten renner over av gull, hvilken meningen gir det for arbeideren å anstrenge seg, når fordelene verken kommer ham selv eller samfunnet til gode.¹⁰² Videre skrives det at der sosialismen hersket, utbyttingen er fjernet og en rettfærdig arbeidsordning råder, viser det samme systemet seg verdifullt, og gir det som er nødvendig for å oppnå arbeidernes velstand, og ikke bare enorm berikelse for noen få kapitalister. Grjedeskoi(oversatt av Wessel, 1921) skriver uansett at Taylor-systemet er genialt. Etsteds sier Taylor at han er overbevist om at hans system vil vinne alminnelig anerkjennelse en eller annen gang, og bli benyttet over hele verden, uttrykkes det i artikkelen. Taylor ønsker for alles lykke, at dette skjer i nærmeste fremtid, utdypes det videre. Det påstås også at dette er Taylors klare syn for den store

¹⁰⁰ Aall 1923:1og4

¹⁰¹ Dagen 1922:2

¹⁰² Grjedeskoi. Oversatt av: Wessel:1921:1

betydningen og uunngåelige nødvendigheten av en slik rasjonell arbeidsorganisering har for hele menneskehetens velstand.¹⁰³

Støtte til Taylor-systemet

Som tidligere vist var det på sosialiseringkonferansen i 1919 oppstått en liten debatt om taylorisme, men at den ikke da hadde vakt voldsom oppslutning, i 1924 skrev sosialiseringskomiteen en innstilling om sosialiseringsspørsmålet. Her står det at anvendelse av taylorisme har hittil møtt sterk motstand fra arbeidernes side, fordi det under kapitalistisk produksjon, er en risiko for at det blir til en metode for økt utbytte. Ved sosialisering av produksjonen vil denne risikoen bortfalle, påstås det av sosialiseringskomiteen, før de videre redegjør at de ordentlige fremskritt ved det produksjonstekniske kan realiseres ved taylorismens arbeidsmetoder. Dette vil da gagne arbeiderne og samfunnet, mener Socialiseringskomiteen.¹⁰⁴

Richard Birkeland skrev i *Socialistisk bedrifts- og arbeidsledelse* at å få overført bedriftene fra privat til felles drift og eie er som kjent noe sosialdemokratene arbeider mot. s.2. Videre beretter Birkeland(1919) at erfaring viser at ved rasjonell vitenskapelig undersøkelse av hver bedrift og dens ledd, kan føre til at store besparelser oppnås, og dette uten at arbeideren trenger å anstrenge seg noe mer enn før. Og så konstaterer Birkeland(1919) at han sikter til Taylor-systemet, og meddeler at hittil har arbeiderne vært mistenksomme overfor systemet, men at denne mistenksomheten kom til å forsvinne under en felles produksjonsordning, der de er sikret mot utbytting, og systemet er gjennomført på et fornuftig vis.¹⁰⁵

I *Innstilling fra Socialiseringskomiteen angående sosialiseringsspørsmålet i almindelighet*, skriver sosialkomiteen at det er innlysende at sosialisering vil muliggjøre en rasjonell forenkling av produksjonen, dette ved anvendelse av normalisering, typisering og spesialisering i langt større grad.¹⁰⁶

Dette viser til at arbeiderbevegelsen nå har et mer positivt syn på taylorisme. Noe også Myrvang(1996) bemerket, da hun skrev at med forbehold om at sosialismen ble innført, var arbeiderbevegelsens sosialiseringsteoretikere også positive til Taylors system.¹⁰⁷

¹⁰³ Ibid:1

¹⁰⁴ Innstilling fra Socialiseringskomiteen angående sosialiseringsspørsmålet i almindelighet:127

¹⁰⁵ Birkeland 1919:6

¹⁰⁶ Innstilling fra Socialiseringskomiteen angående sosialiseringsspørsmålet i almindelighet:127

¹⁰⁷ Myrvang 1996:147

Myrvang utdyper at for de norske sosialisering teoretikerne ble taylorismen et verdinøytralt effektiviseringsverktøy, hvis det kapitalistiske rammeverket kunne fjernes for å heller benytte det i et sosialisert produksjonssystem. Ifølge Myrvang(1996) var det tenkt at man kunne bruke det positive med taylorismen, som var rasjonaliseringsgevinstene, og få fjernet det kapitalismen ødela systemet med.¹⁰⁸

I *Nyt Land*, utgitt i 1929, skriver Ole Øisang at det er frikonkurransen som driver kapitalismen til den stadige forbedring, og til å revolusjonere produksjonsmidlene. Det betyr at kapitalismen bruker alle nye oppfinnelser, for så å utnytte disse så effektivt som mulig. Det innføres spesialisering og Taylor-system, sier Øisang. Og så hevder Øisang at nettopp derfor utfører kapitalismen også den historiske misjon som Marx og Engels viste til. Dette ved at den organiserer produksjonsprosessen, øker produksjonsmengden, muliggjør tilfredsstillende av massebehovet og dermed legger til rette for sosialiseringen.¹⁰⁹

Noe lignende skriver Øisang i *Klassesamfundets historie : den sociale utvikling inntil industrialismens gjennombrudd*, fra 1928. Her påpeker Øisang(1928) at Kapitalismens historiske misjon er at kapitalistene, pisket av konkurransen seg imellom, er tvunget til å revolusjonere og forbedre produksjonsmidlene. Dette øker produksjonsmulighetene, og tilrettelegger dermed betingelsene for en organisert masseproduksjon, som igjen kan tilfredsstillende massebehovet, sier Øisang(1928).¹¹⁰

Rasjonaliseringsspørsmålet

I *Bygningsarbeideren* skrives det at sekretariatet i LO hadde oppnevnt en komite som skulle utrede rasjonaliseringsspørsmålet, de fem som ble utnevnt til dette var Halvard Olsen, A. Bratvold, M.P. Ødegaard, Halfdan Jønsson og Alfred Madsen.¹¹¹ Komiteen utreder så retningslinjer om rasjonaliseringsspørsmålet. Dette kommenteres i *Telemark Arbeiderblad*, 13. november 1929. I artikkelen *Fagorganisasjonens retningslinjer i rasjonaliseringsspørsmålet* forklares det at komiteen redegjør i innstillingen for de ulike formene den kapitalistiske produksjonen har ført i de industrialiserte landene før og etter første verdenskrig. Dette fra Taylor-systemet til rasjonalisering, som det i artikkelen blir påpekt, er rasjonalisering et mer omfattende begrep, og at det er rasjonalisering som nå blir brukt.¹¹² (kilde)

¹⁰⁸ Ibid:161

¹⁰⁹ Øisang 1929:1

¹¹⁰ Øisang 1828:28

¹¹¹ Bygningsarbeideren 1929:74

¹¹² Telemark Arbeiderblad 1929:5

Komiteen som har utredet rasjonaliseringsspørsmålet, har medgitt sin innstilling, og denne var enstemmig, medgir Ole Øisang i *Nyt Land*, 23. november 1929 (kilde)

I Telemark *Arbeiderblad* står det at spesielt etter krigen, med den økende konkurransen som pågår om markedsandeler og størst mulig utbytte, har man lagt om til rent vitenskapelig å utforske problemene som oppstår med menneskelig arbeid. Dette ut fra en ide om at det er viktig å oppnå størst mulig profitt ved å anvende minst mulig arbeidskraft, tid og energi. Man kan si at det holder på å utvikle seg en “arbeidsvitenskap”, eller en lære om rasjonell produksjon, organisasjon og lederskap. De forskjellige tiltakene i denne retningen er det som sammenfattes av begrepet rasjonalisering, oppgis det.

I *Bygningsarbeideren* forklares det at en rasjonalisering av samfunnet kan ikke bli gjennomført under privatkapitalismen, den kan bare gjennomføres i et samfunn der arbeiderklassen har politisk og økonomisk makt. Videre står det at rasjonaliseringen kan i tillegg bare gjennomføres i forbindelse med sosialiseringen av produksjonsmidler, og ikke som det er nå under kapitalismen, og dens utnyttelse av produksjonsmidlene.¹¹³

“En rasjonalisering som tar sikte på høine produksjonen ved en forbedret teknikk og en bedre produksjonsorganisasjon, kan ikke forhindres.”¹¹⁴ Skriver *Bygningsarbeideren*, før det påpekes at ulempene som rasjonalisering under kapitalismen medfører, må fagorganisasjonen forsøke å rydde opp i. Dette ved at fagorganisasjonen får kontrollen på utviklingen til arbeidsplassene, i tillegg ved at arbeidstiden senkes og ved at arbeiderne får økt kjøpekraft.¹¹⁵

Taylor og hans disipler hadde dermed nådd frem med sitt budskap, sier Myrvang(1996) og påpeker også at de norske sosialiseringsteoretikerne hadde tiltro til systemet og dets løfte om store produksjonsgevinster. Taylors ideologi og tanker hadde nådd helt fram til venstresidens ytterste fløy, på den nordligste delen av Europa, bemerker hun til slutt.¹¹⁶

¹¹³ *Bygningsarbeideren* 1929:74

¹¹⁴ *Ibid*:74

¹¹⁵ *Ibid*:74

¹¹⁶ Myrvang 1996:157

Hvordan ble Taylor-systemet mottatt av norsk arbeidsliv i perioden fra 1917 til 1929?

Forràs(2015) konstaterer at rasjonalisering av den norske industrien ikke skjedde for fullt før i 1945. Han bemerker at den teoretiske og idemessige prosessen med rasjonalisering har pågått og blitt debattert i minst 25 år allerede på det tidspunktet.¹¹⁷

Som vi har sett, var det både motstand og begeistring fra ulike deler av samfunnet for innføringen av Taylor-systemet i perioden fra 1917 til 1929. Motstand kom både fra arbeiderbevegelsen, arbeidsgiverne og arbeiderne selv. Motstand fra arbeidsgivernes ståsted kan se ut til at det kunne komme av den ivrige propaganda som ble ført av ingeniørene, da ingeniørene ifølge Halvorsen(1994) utfordret deres plass i bedriften. Som Halvorsen(1994) kommenterte, var ingeniørene Lehmkuhl og Tjersland opptatt av å svekke påvirkningen fagbevegelsen hadde på den tiden. Men med en felles front mot fagbevegelsen klarte ingeniørene å opprette en allianse med det tradisjonelle lederskapet, som i begynnelsen var til hinder for taylorisme.¹¹⁸ I aviser og tidsskrifter fra perioden, er det ikke så mye å finne fra bedriftseiere angående deres syn på Taylor-systemet, verken i positiv eller negativ forstand. Dette kan komme av at bedriftseiere var mer enig om viktigheten av å innføre Taylor-systemet. Og at enighet ikke skaper debatt, kan være en årsak til at det ikke skrives fra deres side i avisene. Det skal da sies at det ikke er tilgang til hva bedriftseiere diskuterte muntlig, dermed får man ikke en fullstendig innsikt i hva de egentlig mente eller debatterte seg imellom.

I debatten som fant sted rundt 1920-tallet ser vi også at det skilles mellom en europeisk og en amerikansk variant. Man kan også se at det brukes forskjellige begrep om samme fenomen, noen av disse begrepene er: vitenskapelig arbeidsledelse, arbeidsvitenskap, vitenskapen om arbeidet, rasjonell arbeidsledelse. "speeding up"-systemet, og ikke minst "Rowan-system", som Truls fortalte at arbeidsgiverne hadde begynt å kalle det ved fabrikken i Odda.

Myrvang(1996) bemerker at når det i ettertid snakkes om taylorisme-debatten fra tidlig mellomkrigstid, blir det sjelden nevnt at flere av dem på toppnivå i arbeiderbevegelsen var positive til deler av Taylor-systemet. Hun legger til at arbeiderbevegelsen ofte blir fremstilt som samlet mot å innføre dette systemet.¹¹⁹ Myrvang(1996) hevder at dette blir misvisende, og utdyper videre at hvis man ser på arbeiderbevegelsens toppsjikt, får man et ganske annet

¹¹⁷ Forràs 2015:29

¹¹⁸ Halvorsen 1994:16-18

¹¹⁹ Myrvang 1996:147

inntrykk av debatten rundt Taylor-systemet i Norge.¹²⁰ Dette er noe jeg er delvis enig i, fordi flere i arbeiderpartiets elite viste fra start at de var positive til Taylor-systemet. Vi kan for eksempel se at Alfred Madsen i sitt hefte om Taylor-systemet advarer mot å benytte systemet, men at når det kommer til rasjonalisering, som i bunnen er det samme som Taylor søkte, mente han at det var akseptabelt så lenge det var sosialismen som styrte, og ikke kapitalismen. Utredelsen om rasjonaliseringsspørsmålet som komitéen kom med, ble som vist enstemmig vedtatt, og det er dermed mye som tyder på at Madsen underveis i perioden reviderte synet sitt. Fra start kan vi se tydelig at både Ludvig Meyer og Haavard Langseth er begeistret for systemet. Men andre deler av arbeiderbevegelsen var også på slutten av perioden negativ, dette kan vi se i arbeidermagasinets fremmedordbok, der de kalte det et slaveridrivsystem. Likevel er det ikke til å se bort fra at toppsjiktet ønsket det velkommen så lenge det gagnet arbeiderne under ett. Det vil si at de støttet Taylor-systemet fordi det kunne gi en høyere levestandard for arbeiderklassen ved å gjøre priser lavere og øke deres lønn. Derimot viser protest på zinkfabrikken at når det handler om akkordsystem, som vil føre til en ulikhet mellom arbeiderne, er misnøyen der. Arbeiderbevegelsen er støttende så lenge det er i arbeiderklassens interesser, men protesterer når det vil kunne føre til indre ulikhet.

Oppsummering

Mellomkrigstiden var en tid preget av kriser. Det var store konflikter i arbeidslivet mellom arbeidsgivere og arbeidstakere. Flere land opplevde etter første verdenskrig en radikalisering, både i og utenfor fagbevegelsen. I Norge fikk arbeiderne ned arbeidstiden, lønnsøkning, og fikk innført to uker ferie med lønn. Fagbevegelsen fikk stort sett det de krevde, og fagorganisasjonen var en maktfaktor i arbeidslivet. Samtidig pågikk det også en debatt om innføring av Taylor-systemet. Systemet gikk ut på en mer rasjonell utnyttelse av arbeidskraften, ved at man skulle arbeide mer effektivt og arbeiderne skulle yte mer i arbeidstiden. Det økte arbeidstempoet var det ikke alle arbeiderne som var i stand til å utføre, noe som kunne føre til oppsigelse, og dermed bidra til ytterligere forhøyet arbeidsledighet.

Arbeiderparti-mannen Alfred Madsen skrev allerede i 1917 et hefte om Taylor-systemet, der han advarte mot systemet, og mente at "speeding up"-systemet kunne ha uheldige sosiale konsekvenser. Senere i perioden endret Madsens syn seg, og når det kom til rasjonalisering under sosialismen, var han mer positiv. De gikk bort fra å bruke Taylorisme-begrepet og brukte heller rasjonalisering, som de mente var et mer omfattende begrep. De påpekte også at

¹²⁰ Ibid:147

at en rasjonalisering av samfunnet ikke kunne bli gjennomført under kapitalismen, men kun gjennomføres i et samfunn der arbeiderklassen har politisk og økonomisk makt.

Arbeidsgiverne var i starten negative til å innføre Taylor-systemet. Ingeniørene som kom med Taylors lære utover 1920-tallet hadde forkludret begrepet, ifølge noen, og drev også med en ivrig propaganda. Men med felles front mot fagbevegelsen klarte Taylor-ingeniørene å snu arbeidsgiverne, som ble mer positive i sitt syn på saken. Joakim Lehmkuhl og Alf Tjersland er de ingeniørene som har fått størst oppmerksomhet i forhold til å ha brakt Taylor-systemet til norske bedrifter. Det er varierende hvor mye Taylor-systemet blir omtalt i perioden 1917 til 1929. Noen er positive og mener at taylorisme ville ha en gjennomgripende betydning for verdensøkonomien, ved at det ville kunne føre til størst mulig produksjon. Andre igjen var negative og sammenlignet det med et slavesystem, der mennesket måtte bli en maskin. Det tydeligste eksempelet vi har på motstand mot innføringen av Taylor-systemet i Norge sto arbeiderne på Zinkkompaniet i Odda for, som gikk til streik i protest.

Litteraturliste

- Aarflot, L.D. & Rogstad, N.W.(1919). *Industrilandet Norge*. H. Aschehoug & co, Kristiania
- Birkeland, R. (1919). *Socialistisk bedrifts- og arbeidsledelse*. Det norske arbeiderpartis forlag, Kristiania
- Forrås, P.(2015). *Arbeidet møter vitenskapen. Om angloamerikansk taylorisme og europeisk arbeidsvitenskap i Norge i mellomkrigstiden*. LO media(red.),*Arbeiderhistorie:Tema: det fleksible liv*(Kap.2) Oslo
- Furre, Berge: *Norsk historie 1905-1940*. Oslo 1991. 2. opplag
- Halvorsen, Tor: *Taylorismen i Norge. Ideologi og profesjonaliseringsstrategi*. TMV Arbeidsnotat nr. 86.
- Hansen, Arvid(red.): *En liten økonomisk haandbok. Med særlig sigte paa arbeiderkontrol i industrien*, Kristiania 1923
- Innstilling fra Socialiseringskomiteen angående socialiseringsspørsmålet i almindelighet, 1924, Kristiania, arbeidernes Aktietrykeri Hentet fra: <https://www.nb.no/items/f7389037c891a2445138b69139e7bcc5?page=1&searchText=%22en%20liten%20%C3%B8konomisk%20haandbok%22>
- Langset, A. (1928). *Arbeidermagasinets fremmedordbok*, Oslo
- Lehmkuhl, J. (1920) *Rationell arbeidsledelse: en oversigt*. John Griegs forlag
- Madsen, A. (1917)*Taylor-systemet. Videnskabelig ledelse av industriene*, Trondheim
- Madsen, A. (1917b). *Programskrift for Den norske fagopposition*, Trondheim
- Maurseth, P.(1987) *Arbeiderbevegelsens historie i Norge. Bind 3. Gjennom kriser til makt* Tiden Norsk Forlag.
- Meyer, L. (1917) *Socialistisk beskatning og samfundsordning*, Kristiania
- Myrvang, C.(1996) *Sosialistiske produksjonsidealer - "dagen derpaa" : storskala og teknokrati i norsk sosialiseringsdebatt og -teori 1917-1924*, TMV-senteret

Sandvik, Pål Thonstad. *Nasjonens velstand Norges økonomiske historie 1800-1940*.

Fagbokforlaget. Bergen. 2018.

Socialiseringen under debat. Socialiseringskonferansen i Kristiania 15.-16. november 1919,

Kristiania 1920. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/6649fce7faf4753249327ae3e4143249?page=11&searchText=%22taylor-systemet%22>

Øisang, O.(1928). *Klassesamfundets historie : den sociale utvikling inntil industrialismens gjennombrudd, marxismens grunntrekk*(2.opplag). Arbeidernes ungdomsfylking

Aviser og tidsskrifter

1ste Mai. (1923, 30. januar) Ungdomsbevægelsens spalte

Aall, N.E. (1923, 9. mars) «Tvungen Lovfæstet utbyttedeling». *Bergens Social-Demokrat*, s.1&4

Alarm, (1928, 06. oktober). Odda.

Alarm, (1928b, 25. februar) Arbeidsløsheten, dens årsaker og virkninger.

Austad, K. (1929, 12. desember) Lønningsformen i landbruket. *Aftenposten: Ukens nytt*, s. 10

Bygningsarbeideren (Norsk bygningsindustriarbeiderforbund). (1929 Vol. 7 Nr. 10/11)
Rasjonaliseringen.

Bergens Aftenblad. (1921, 21.mars). Taylor-Systemet.

Bergens Arbeiderblad. (1928, 08. september). Hvordan opstod Taylor-systemet?.

Bergens Arbeiderblad. (1928b, 18. september), Et oppgjør med Zink-kompagniet i Odda som endte med seir for arbeiderne.

Dagen. (1922, 24. januar). Planen om et institutt for arbeidsteknikk.

Grjedeskoi, N. A Oversatt av: Wessel, E. (1921, 9. april) *Finmarken*, s 1

Indlandsposten. (1922, 7. november). Taylor-systemet

Krog, S. (1928, 3. september). Hvordan opstod Taylor-systemet?. *Fremtiden: magasinet*, s. 2

Meyer, L. (1917b, 21. april) Om Taylor-systemet. *Stavanger Aftenblad*, s.7

Nordlandsposten.(1920,08 januar).Den økonomiske situation.

Norske Intelligenssedler. (1920, 26. februar).Taylor-Systemet.

Telemark Arbeiderblad, (1929, 13. november). Fagorganisasjonens retningslinjer i
rasjonaliseringsspørsmålet.

Øisang, O. (1929, 23. november). Rasjonaliseringen. *Nyt Land*, s.1

